

Kichik yoshdagi o`quvchilarni matematika faniga qiziqtirishda didaktik o`yinlarning o`rni

Boshlang`ich sinf o`quvchilariga dastlabki matematik tushunchalarni o`rgatish uchun o`qituvchi ta`limning eng qulay usullardan foydalansa maqsadga muvofiq bo`ladi.

Bunda didaktik o`yinlarning ahamiyati juda katta. Shuning uchun o`quvchilarga berilayotgan bilimlar ularning yosh xususiyatlariga muvofiq o`yin tariqasida uyushtiriladi. Bundan o`yinlar jarayonida o`quvchilar matematika fanidan darslikda berilgan, o`zlashtirishi qiyin bo`lgan materiallarni oson o`zlashtiradi va shu bilan birga atrof-muhit, voqealarni kuzatishga, solishtirib ko`rishga, ular to`g`risida fikrlashga, ulardan to`g`ri xulosalar chiqarishga va xulosalarini asoslashga o`rganadilar. O`quvchilarni matematika faniga qiziqtirishni va bilim, ko`nikma, malakalarini to`g`ri egallashlariga erishishni didaktik o`yinlar orqali amalga oshirish maqsadga muvofiq bo`ladi.

Darsga tayyorgarlik ko`rish jarayonida didaktik o`yinlarni to`g`ri tanlash muhim ahamiyatga ega. Didaktik o`yinlar uchun didaktik materiallarni tayyorlab qo`yish, didaktik o`yin jarayoni uchun vaqtni to`g`ri belgilash hamda to`g`ri nazorat qilish, didaktik o`yinni yakunlash va xolisona baholash kabilarni aniq rejalashtira olish lozim. Bunda quyidagi ishlar amalga oshiriladi:

-Didaktik materiallarni yetarli darajada tayyorlash;

-Didaktik o`yin jarayonida yo`l qo`yilgan xatolarni o`z vaqtida nazorat qilish va yo`l-yo`lakay to`g`rilab borish;

-Didaktik o`yinlar o`quvchilarda ziyraklik va mustaqillikni shakllantirib, rivojlantirishiga erishishga diqqatni qaratish lozim.

Masalan: 1-sinf I-chorakda “Bir xonali sonlar” (25-ber) mavzusi bilan tanishtirilayotganda “To`g`ri yura olasanmi” didaktik o`yinidan foydalanilsa kutilgan natijani beradi. Bu didaktik o`yinni ikki guruhda musobaqa tarzida tashkil etish mumkin.

**Didaktik o`yin uchun kerakli jixozlar:** A4 format o`lchamidagi qog`oz va rangli markerlar

A4 format o`lchamidagi qog`ozga rangli markerlar yordamida 1 dan 5 gacha bo`lgan sonlar ikki nusxada qog`ozga to`ldirib yoziladi va qog`oz hamda yozuvlar sifatiga zarar yetmasligi uchun politelin xaltacha kiydirilib, mustahkamlanadi.

“To`g`ri yura olasanmi” didaktik o`yini tashkil qilish qoidasi

Sinf o`quvchilar teng ikki guruhga bo`linadi. Sonlar yozilgan tarqatmalar har ikkala guruh o`quvchilari uchun alohida-alohida joylarda, bir-birlariga xalaqit bermagam holda, erkin harakatlanishi uchun qulay holatda, qadamlar kengligida sinf xonasi poliga qo`yiladi. Guruh a`zolariga didaktik o`yin qoidasi tushuntiriladi. Didaktik o`yinni guruhning birinchi raqamli o`quvchilari boshlab beradilar. Ularga o`yinni boshlash uchun ruxsat berilganda sonlar ustidan

asta-sekin harakatlanadilar. Ya`ni 1, 2, 3, 4, 5 sonlari ustidan yurib boradilar, so`ng esa orqaga qaytadilar, ya`ni 5, 4, 3, 2, 1 tarzida. Didaktik o`yin shu tariqa guruhlarning barcha ishtirokchilari bajargunlarigacha davom etadi.

Bu didaktik o`yinga sinf o`quvchilari sonidan kelib chiqib vaqt belgilanadi. Didaktik o`yin jarayonida sonlarni o`ngdan va teskaridan sanash bo`yicha ma`lum ko`nikmaga ega o`quvchilar tomonidan muvaffaqiyatli bajariladi. Sonlarni o`ngdan va teskaridan sanash bo`yicha ko`nikmaga ega bo`lmagan o`quvchilarda kutilgan natijani bermaydi. Buning o`qibatida ular xafa bo`lib qolishlari ham mumkin. Bundan cho`chimaslik lozim. Keyingi darslar jarayonida ham takror-takror qo`llanaverish natijasida kutilgan samarani beradi. O`quvchilarga bu didaktik o`yindan faqat o`qituvchi rahbarligida sinfdagina bajarilmasligi, balki darsdan tashqari vaqtlarda ham, uyda uy vazifalarini bajarish jarayonida ham bemalol foydalanish mumkin. Bunda A4 format o`lchamidagi qog`oz va rangli markerlar bo`lishi shart emasligi, oddiygina sinf xattaxtasida yozuv quroli sifatida foydalaniladigan rangli bo`rlardan ham foydalanish mumkinligi uqtirilishi lozim. Sinf o`quvchilarining hammasi ham juda faol bo`lmasligi mumkin. Sinfning ba`zi o`quvchilari o`ta tortinchoq bo`lishadi. Ular hamma vaqt ham o`zining “Men”ini chiqara olmay qinaladilar. Bunday o`quvchilar hamma vaqt ham dars jarayonida tashkil etiladigan didaktik o`yinlar jarayonida qatnashmasliklari ham mumkin. Bunday o`quvchilar payt poylab turib xattaxtadagi yozuv quroli bo`lmish rangli bo`rlarni olib qo`yib, uyda, boshqalar e`tiboridan chetda asphalt ustiga chizib bajarishlari mumkin va mustaqil bajarib bilimlarini mustahkamlaydilar.

Ba`zan shunday holatlar ham bo`ladiki, o`qituvchi bunday didaktik o`yindan faqatgina bir xonali sonlar bilan tanishtirish jarayonida foydalanadi-yu ikki-uch xonali sonlar bilan tanishtirish jarayonida foydalanmasligi mumkin. Lekin o`quvchilar uyda yoki tanaffus vaqtlarida mustaqil bu didaktik o`yinlardan foydalanib, bilimlarini boyitadilar. Eng asosiysi biz ustozlar har bir dars mashg`uloti uchun didaktik o`yinlarni to`g`ri tanlay olishimiz va o`quvchilarga o`rgata olishimizdir.

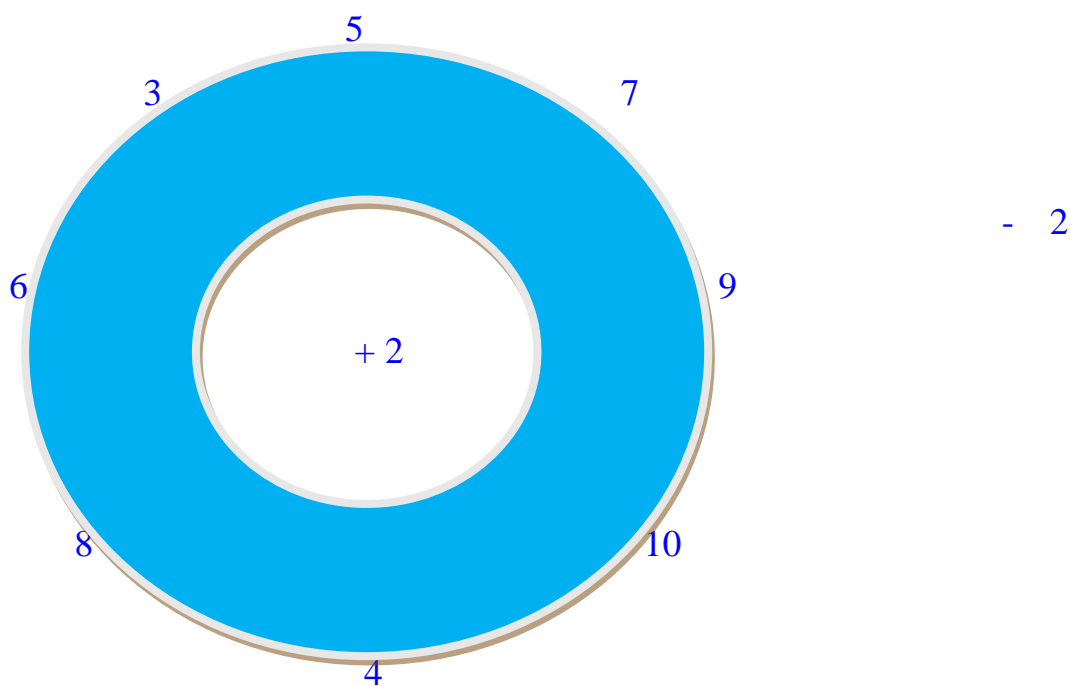
1-sinf IIchorakda (52-bet) “Songa 2 ni qo`shish va sondan 2 ni ayirish” mavzusi bilan o`quvchilarni tanishtirayotganda “Jim” didaktik o`yindan foydalanilsa kutilgan natijani beradi deb hisoblaymiz.

“Jim” didaktik o`yinini tashkil qilish qoidasi

“Jim” didaktik o`yini ham guruhlarda bajariladi. “Jim” didaktik o`yinini ham musobaqa tarzida tashkil etish bajariladi. Bu didaktik o`yin ikki turda amalga oshirilishi mumkin.

1-turida: Doira chiziladi. Doira markazida +2 yoziladi. Doira tashqarisida esa sonlar yozilgan. Tashqi doira atrofida = lar qo`yilgan bo`lib, bu = lardan keyinichki doira tashqarisida berilgan sonlarga ichki doira markazida berilgan sonlar yig`indisi yoziladi.

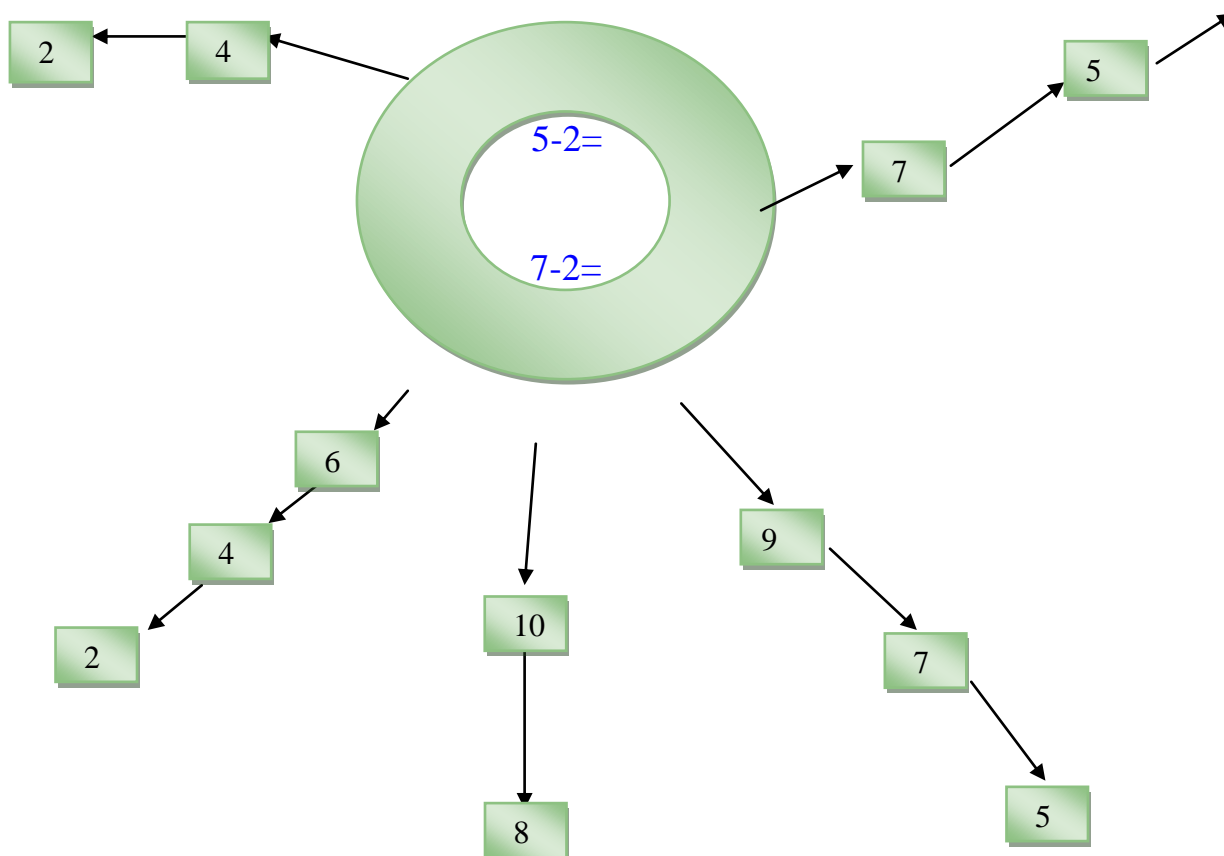
2-turida: Doira markazida 10 ichida 2 sonini ayirishga doir topshiriqlar berilgan bo`lib, shu topshiriqni xuddi ipga tizilgan munchoqlar tarzida bajarishlari lozim. Masalan:  $10-2=$  topshirig`i berilgan bo`lsa, doira tashqarisida berilgan = dan keyin kichik doirachalar ichiga 8, 6, 4, 2 kabi tarzida yoziladi.

3

5

3

1-sinf III-chorakda (76-bet) “Mustahkamlash uchun mashqlar” mavzusidan boshlab, aylanma daftarlarni yig`ish va tarqatish jarayonida 10 ichida sonlarni qo`shish va ayirish yuzasidan bilimlarini sinovdan o`tkazib, mustahkamlash maqsadida “Faol guruh” didaktik o`yinidan foydalanishni tavsiya etamiz.

“Faol guruh” didaktik o`yini tashkil qilish qoidasi

“Faol guruh” didaktik o`yini har bir qatorda alohida-alohida o`tkazilishi ham, sinf jamoasi bilan ham tashkil etilishi mumkin. Aylanma daftarlarni yig`ilish jarayonida qatorning oxirgi partasida o`tirgan o`quvchiga o`qituvchi savol beradi. Masalan: **O`qituvchi:** Shabnamoy 2 soniga 3sonini qo`shing. Shabnamoy 5 debsavolga javob berish orqali daftarini qo`liga oladi va partadoshi Asadbekka 5 soniga 2 sonini qo`shing deb daftarini uzatadi. Asadbek 7 deb savolga javob berish orqali daftarini Shabnamoy daftari ustiga qo`yadi va navbatdagi o`quvchi Normatjonga 2 soniga 2 sonini qo`shing deb daftarlarni uzatadi. Bu didaktik o`yin aylanma daftarlarni yig`ilgunga qadar davom etadi. Bu didaktik o`yindan keying darslar jarayonida ham takror-takror foydalanish kutilgan natijani beradi. Bu didaktik o`yin orqali yig`indini toppish bo`yicha o`quvchilarda ko`nikma hosil bo`lingach, ayirmani topishga doir topshiriqlar bilan almashtirish ham mumkin. Masalan: **O`qituvchi:** Qatorning oxirgi partasida o`tirgan

Zaynabxonga 9 sonidan 2 sonini ayirsak necha bo`ladi? Zaynabxon 7 deb daftarini qo`liga oladi va partadoshi Dinaraxonga 6 sonidan 2 sonini ayirsak necha bo`ladi deb daftarini uzatadi. Dinaraxon 4 deb daftarini Zaynabxonning daftari ustifa qo`yib, navbatdagi o`quvchi Iqboloyga 8 sonidan 2 sonini ayirsak necha bo`ladi deb daftarlarni uzatadi. 3-4-sinflarda bo`lish va ko`paytirish amali orqali ham bajarish mumkin. Bunda 9 gacha ko`paytirish jadvali yuzasidan ma`lum darajada bilimga ega bo`lsalar ham, ko`nikmaga ega bo`lmaganliklar sababli 2 ga ko`paytirishda boshlash maqsadga muvofiq bo`ladi. Amallarning barchasi yuzasidan ko`nikma hosil bo`lgach aylanma daftarni yig`ish jarayonida bir amalga doir topshiriqlardan, tarqatish jarayonida ikkinchi amalga doir topshiriqlardan ham foydalanish mumkin. Bu didaktik o`yinlarda g`olib guruhlar aniqlanib rag`batlantiriladi. Har bir didaktik o`yin qo`llanilgach g`oliblar aniqlanib rag`batlantirilsa kutilgan samarani albatta beradi.

O`quvchilarni matematika faniga qiziqtirishda mantiqiy masalalardan o`rinli foydalanish ham kutilgan samarani beradi. Mantiqiy masalalar o`quvchilarni fikrlashga, izlanishga va ijodkorlikka odatlantiradi. Masalan:

-Normatjon 10 dan 10 olib tashladi va yana 10 hosil ildi. Buni Normatjon qanday bajardi? (Qo`lqoplarini yechdi).

-Shodiyorbek tarelkada 4 dona konfet olib keldi. Konfetlarni o`rtoqlariga bo`lib berdi. So`ng tarelkada 1 dona konfet qoldi. Qanday? (Bir o`rtog`iga konfet tarelkasi bilan berildi).

Matematika fani o`zlashtirilishi qiyin fan. Qiyinchilik esa o`quvchilarni bilim olishga bo`lgan ishtiyoqini sundirib qo`yishi mumkin. Shunday ekan o`quvchilarni bilim olishga bo`lgan ishtiyoqlarini sunishiga yo`l qo`ymaylik, aksincha qiziqishlarini oshirib, hisoblash malakalarini rivojlantirish maqsadida didaktik o`yinlardan samarali va o`rinli foydalanaylik.

G.A.Isoqova

Jizzax VPKQTMOI

“Maktabgacha, boshlang`ich va maxsus ta`lim” kafedrasi kattabo`qituvchisi